

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 101

Persian (M A)

Topic: Parthian Language & Literature

در 238 سال پیش از میلاد مسیح ارشک ، بنیان گذار پادشاهی اشکانیان بر آندراگوراس آخرین پادشاه سلوکی پارت یورش برد و بر او پیروز شد. بعد از چندی به هیرکانی (گرگان) تاخت و آنجا را نیز تسخیر نمود. در حقیقت او بنیان گذار امپراتوری شد که از رود فرات تا هندوکش و از کوه‌های قفقاز تا خلیج پارس امتداد داشت. آری، امپراتوری اشکانی نیز مانند هر تمدن دیگری دارای هنر، ادبیات و ریشه های زبان شناسی بود. ولی متأسفانه و به دلایل نامعلوم امروزه از این تمدن بزرگ و قدرتمند چیز زیادی در دسترس نیست و تا کنون کمتر از زبان و ادبیات در این دوره ی تاریخی سخن گفته شده است.

در این دوره ما با گسترش و شکوفایی زبان پهلوی روبرو هستیم. این زبان را پارسی میانه نیز نام نهاده‌اند و منسوب است به «پرثوه» نام سرزمین وسیعی که مسکن قبیله پرثوه بوده و آن سرزمین خراسان امروزی است که از مشرق به صحرای اتابک (دشت خاوران قدیم) و از شمال به خوارزم و گرگان و از مغرب به قومس (دامغان حالیه) و از جنوب به سند و زابل پیوسته است. مردم آن سرزمین از قوم پارت بوده اند که پس از پیروزی بر آندراگوراس و سلوکوس دوم، یونانیان را از ایران رانده دولتی بزرگ و پهناور تشکیل دادند که ما آن را اشکانیان می نامیم.

پارسی میانه یکی از زبان‌های ایرانی است که بنا به تعریف از اوایل دوران اشکانی، نخست در جنوب غربی ایران و سپس در زمان ساسانیان به عنوان زبان رسمی همه شاهنشاهی ایران تا صدر اسلام رواج داشته‌است. خاستگاه این زبان که فرزند پارسی باستان به شمار می‌آید، پارس بود. در دوران اشکانیان پارسی میانه زبانی محلی بود و از پهلوی اشکانی تأثیراتی پذیرفت، تا این که در زمان ساسانیان زبان رسمی شاهنشاهی شد. سنگ‌نشته‌ها و اسناد ساسانیان و بسیاری از کتاب‌ها به این زبان نوشته می‌شد. با برافتادن ساسانیان و تا چند سده پس از اسلام همچنان تولید اثر به این زبان ادامه داشت. گرچه در عمل زبانی نیمه‌مُرده به‌شمار می‌آمد. زبان پارتی، پهلوی یا پهلوانیگ که در منابع معاصر به آن پهلوی اشکانی می‌گویند، یک زبان منقرض شده از خانواده زبان‌های ایرانی شمال غربی بوده‌است. این زبان در ابتدا در منطقه پارت، در شمال شرق ایران باستان، گویش می‌شده‌است و دولت‌های اشکانی، نظیر اشکانیان ایران، ارمنستان و غیره از آن به‌عنوان زبان درباری استفاده می‌نمودند. زبان‌های ایرانی شمال غربی معاصر، همچون زبان‌های کردی، تاتی، بلوچی، تالشی، مازندرانی، گیلکی، و زبان‌های مرکزی با زبان پارتی از یک خانواده هستند.

خط پهلوی اشکانی با حروف جدا از هم، منقطع و از راست به چپ نوشته می‌شده، از خط آرامی اقتباس شده بود، خط آرامی را کلدانیان که تابع ایران بودند در این کشور رواج دادند. در زمان هخامنشیان این خط مخصوص نگارش بوده و خط میخی برای کتیبه و کنده کاری به کار می‌رفته است. در دوره اشکانیان خط پهلوی برای هر دو کار معمول شد. خط پهلوی دارای 22 تا 25 حرف است و مشکل بزرگ آن این است که حروف صدادار ندارد و یک حرف گاه چند صدای مختلف دارد. خط پهلوی که قسمت عمده ادبیات پارسی میانه بدان نوشته شده دارای اصلی آرامی (یکی از خطوط سامی) است. و به مانند اوستایی از راست به چپ نوشته می‌شده.

زبان پارتی به دلیل حکومت طولانی مدت دودمان اشکانی بر ارمنستان تأثیر بسیار زیادی روی زبان ارمنی گذاشت و بخش بزرگی از فرهنگ واژگان این زبان را کلمه‌های پارتی تشکیل می‌دهند. زبان ارمنی تا به امروز تعداد زیادی از واژه‌های پارتی را در دل خود محفوظ داشته‌است.